

Θρησκευτικά: προαιρετικά ή υποχρεωτικά;

Των δρ. Ιωαν. Αγγελόπουλου
& Γεωργίου Παπαδόπουλου *

«Πιο εύκολη γίνεται η απαλλαγή των μαθητών από τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στα ελληνικά σχολεία με απόφαση του υπουργείου Παιδείας. Κάτι που αναμένεται να προκαλέσει τις αντιδράσεις εκκλησιαστικών κύκλων, που κάνουν λόγο για προαιρετική διδασκαλία των Θρησκευτικών» (Καθημερινή 31.7.2008). Πληροφορηθήκαμε από τα Μέσα Ενημέρωσης για την νέα εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας σχετικά με τη διδασκαλία των μαθητών στο μάθημα των θρησκευτικών. Έκπληξη μας προξένησε και η απόφαση της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου και το σκεπτικό της εγκυκλίου. Γι' αυτό θέλουμε να καταγράψουμε κάποιες σκέψεις επί του θέματος.

1. Παγία θέση του Υπουργείου Παιδείας ήταν η απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών να ισχύει για τους μαθητές που ήταν αλλόθρησκοι και αλλόδοξοι. Αυτό ίσχυε μέχρι σήμερα με βάση την εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ (61723/Γ2/13.6.2002), γνωστή ως «εγκύκλιο Γκεσούλη» (ήταν ο αρμόδιος υφυπουργός τότε). Σύμφωνα με αυτή μαθητές αλλόδοξοι ή αλλόθρησκοι (και όχι μόνο), πάντοτε με αίτησή τους και όχι αυτεπάγγελτα, είχαν δικαίωμα απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών. Η εμπειρία πολλών συναδέλφων μας από τα σχολεία μας βεβαιώνει ότι πολλοί αλλόθρησκοι ή αλλόδοξοι ή και άθεοι (κατά δήλωσή τους) μαθητές παρακολουθούσαν το μάθημα των θρησκευτικών, και συμμετείχαν ενεργώς και με ενδιαφέρον σε αυτό, χωρίς να κάνουν χρήση αυτού του δικαιώματος της απαλλαγής. Τι εξυπηρετεί, λοιπόν, η νέα εγκύκλιος;

2. Σε παλαιότερη γνωμοδοτική πρόταση του Συμβουλίου της Επικρατείας επί Σχεδίου Προεδρικού Διατάγματος για τον διορισμό και ετεροδόξων δασκάλων στα δημοτικά σχολεία^[1] αναφερόταν ότι εάν το μάθημα των θρησκευτικών είχε θρησκευολογικό χαρακτήρα δεν θα μπορούσαν να τύχουν απαλλαγής οι μαθητές, θα ήταν δηλ. απολύτως υποχρεωτικό. Η απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών εσφαλμένα θεωρείται ως προστασία της συνειδήσεως και της ανεξιθρησκίας των μαθητών. Αυτό συμβαίνει επειδή στο μυαλό πολλών ανθρώπων, λανθασμένα, ταυτίζεται το μάθημα των θρησκευτικών με την εκκλησιαστική κατήχηση που γίνεται στις ενορίες. Το μάθημα των θρησκευτικών είναι μάθημα ενταγμένο στο πλαίσιο του ελληνικού σχολείου και εκπληρώνει παιδαγωγικούς και όχι εκκλησιαστικούς σκοπούς. Η ελληνική κοινωνία, μέσω των εκπροσώπων της, που νομοθετούν, επιθυμεί να διδάσκονται τα παιδιά, ανάμεσα στα άλλα γνωστικά αντικείμενα και το φαινόμενο της θρησκείας, με ιδιαίτερη βαρύτητα στη θρησκευτική παράδοση της χώρας, δηλ. στα δόγματα και στη ζωή της Ορθόδοξου Εκκλησίας. Οι σκοποί της παιδείας γενικώς και του μαθήματος ειδικότερα είναι *γνωσιολογικοί*: να γνωρίσουν οι μαθητές, όχι να πιστέψουν ή να ενταχθούν σε μία θρησκευτική κοινότητα. Αντιγράφουμε από την ισχύουσα νομοθεσία: Στον βασικό νόμο για την παιδεία (Ν. 1566/1985, άρθρο 1) αναγράφεται επί λέξει: η εκπαίδευση υποβοηθεί τους μαθητές να «γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες, να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και τη δημοκρατία, να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση και να διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη». (Πως επιβεβαιώνεται από την παρούσα εγκύκλιο του αρμόδιου οργάνου της Πολιτείας ο σεβασμός και η προσήλωσή της στο δικό της Νόμο;). Η υλοποίηση αυτού του στόχου γίνεται με τις Οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για το μάθημα των θρησκευτικών, όπου διαβάζουμε: «Σκοπός του μαθήματος της ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι: 1) Να ε^[2]νημερωθούν οι μαθητές για την υφή του θρησκευτικού φαινομένου. 2) Να

γνωρίσουν ιδιαίτερα το Χριστιανισμό, κατεξοχήν την Ορθοδοξία, και να τοποθετηθούν υπεύθυνα. 3) Να αξιοποιήσουν την προσφορά του μαθήματος, ώστε να συνειδητοποιήσουν τη δύναμη του λυτρωτικού μηνύματος του Ευαγγελίου και να καλλιεργήσουν το ήθος και την προσωπικότητά τους, να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στο σύγχρονο κοινωνικό προβληματισμό και να βοηθηθούν να πάρουν έμπρακτα θέση»^{[3][4]}. Μάλιστα, μεταξύ των «βασικών κριτηρίων για την παρουσίαση της διδακτικής ύλης» αναγράφονται: «Απαιτούμενη στάση απέναντι στους αλλόπιστους, τους ετερόδοξους, τις προβληματικές η αντίθετες ιδεολογίες και αντίστοιχα κινήματα: Έγκυρη ενημέρωση, ανάλυση, ερμηνεία. Συμπαράθεση απόψεων (αμερόληπτη και αντικειμενική). Τεκμηριωμένη, ακριβοδίκαιη, εποικοδομητική και νηφάλια κριτική (και αυτοκριτική). Σεβασμός των εκπροσώπων τους. Αγωγή για μαρτυρία και ομολογία η διάλογο (όπου αυτός είναι δυνατός), καθώς και για άμυνα (όπου είναι αναπόφευκτο). Αποφυγή προσβλητικών χαρακτηρισμών, υποτίμησης, περιφρόνησης, γελοιοποίησης, πολεμικής και φανατικής αντίθεσης»^[5].

3. Είναι ενδιαφέρον ότι στη Γαλλία, στην οποία δεν διδάσκεται πάνω από 100 χρόνια ειδικό μάθημα θρησκευτικών, ο διανοητής Ρεζίς Ντεμπρέ εισηγείται την επαναφορά της συστηματικής διδασκαλίας του θρησκευτικού φαινομένου, το οποίο κατ' αυτόν συνδέεται με τον πολιτισμό, την τέχνη και τα γράμματα, μέσα από τα συναφή μαθήματα του γαλλικού σχολείου^[6]. Και στη χώρα μας ο καθηγητής Νίκος Μουζέλης υποστηρίζει με άρθρο του την υπ^[7]οχρεωτική διδασκαλία των θρησκευτικών: «το μάθημα των θρησκευτικών πρέπει να είναι υποχρεωτικό για δύο βασικούς λόγους: Πρώτον: Αν η παιδεία έχει σαν σκοπό την ανάπτυξη, όχι μόνο της διανοητικής και σωματικής αλλά και της πνευματικής διάστασης του ανθρώπου, τα θρησκευτικά, όταν διδάσκονται σωστά, οδηγούν σε βασικούς, πανανθρώπινους προβληματισμούς που το μονοδιάστατα ρασιοναλιστικό/λογοκεντρικό εκπαιδευτικό μας σύστημα και το άκρατα υλιστικό/καταναλωτικό κοινωνικό πλαίσιο τείνουν να εξαφανίσουν. Δεύτερον, η ορθόδοξη πίστη και εκκλησία αποτελεί μια βασική διάσταση της εθνικής μας ταυτότητας. Γι' αυτόν τον λόγο ανεξάρτητα με το αν κανείς πιστεύει η όχι, η γνώση των βασικών ουσιαστικών στοιχείων της Ορθοδοξίας, της ιστορικής εξέλιξης της εκκλησίας και του ρόλου που αυτή έπαιξε στη διαμόρφωση της νεοελληνικής κοινωνίας και πολιτισμού αποτελεί βασική προϋπόθεση για να καταλάβουμε ποιοί είμαστε και πως λειτουργούμε στον χώρο και χρόνο. Η ιδέα πως για τους Έλληνες που δεν πιστεύουν, το μάθημα των θρησκευτικών θα πρέπει να είναι προαιρετικό, είναι τόσο απαράδεκτη όσο η αντίληψη πως οι μαθητές με αναρχικά πολιτικά φρονήματα, επειδή δεν πιστεύουν στην κρατική εξουσία δεν θα πρέπει να υποχρεούνται να μελετήσουν τη συγκρότηση και εξέλιξη του ελληνικού κράτους - έθνους»^[8]. Εάν, μάλιστα, διαβάσει κάποιος τις απόψεις περί του πολιτιστικού και βιβλικού χαρακτήρα του μαθήματος των θρησκευτικών^[9] τότε θα συμφωνήσει ότι το μάθημα των θρησκευτικών με τις πολλαπλές διαστάσεις, που έχει ήδη και με τον σύγχρονο τρόπο διδασκαλίας του, θα πρέπει να παραμείνει στο ελληνικό σχολείο υποχρεωτικό, όπως τουλάχιστον τα μαθήματα της ιστορίας και της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής.

4. Ακόμη, η νέα εγκύκλιος φαίνεται να αγνοεί τη σχολική πραγματικότητα και την ψυχολογία μαθητών και γονέων. Ποιός μαθητής, ιδίως στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου, δεν θα ήθελε να έχει δύο ώρες λιγώτερο μάθημα την εβδομάδα; Εάν βλέπαμε το θέμα από παιδαγωγικής απόψεως θα έπρεπε στην περίπτωση απαλλαγής από ένα μάθημα να βάζαμε στη θέση του ένα άλλο· να υπήρχε αντικατάσταση και όχι απαλλαγή. Για λόγους εναρμόνισης με τα Ευρωπαϊκά δεδομένα δεν πρέπει να βλέπουμε τι κάνουν άλλες χώρες (π.χ. Φινλανδία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Γερμανία, Πορτογαλία, Ισπανία), με παρόμοιο σύστημα εκπαίδευσης; Θα δούμε λοιπόν ότι οι χώρες αυτές έχουν θεσπίσει στη θέση του μαθήματος των «Θρησκευτικών» (όποιας μορφής και περιεχομένου) εναλλακτικό μάθημα (Ηθική, Φιλοσοφία, Κοινωνική Παιδεία κ.λπ.) υποχρεωτικό για όσους μαθητές ζητήσουν απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών^[10]. Εδώ όμως δεν υπάρχει ανάλογη νομοθετική ρύθμιση, γεγονός που θα αποθάρρυνε τους μαθητές

εκείνους, οι οποίοι (χωρίς να έχουν αληθινό πρόβλημα συνείδησης) και μόνο χάριν ευκολίας θα ζητούσαν την απαλλαγή τους από το μάθημα των θρησκευτικών.

5. Επί πλέον, με την εγκύκλιό του αυτή το Υπουργείο εισάγει έναν ανοίκειο διαχωρισμό ανάμεσα στα διδασκόμενα μαθήματα (όλα υποχρεωτικά και ένα μόνον προαιρετικό) και υποβαθμίζει τη θέση των θεολόγων καθηγητών. Δημιουργεί καθηγητές και μαθήματα δύο ταχυτήτων. Ασφαλώς και σήμερα υπάρχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα (Γυμνάσιο-Λύκειο) επιλεγόμενα μαθήματα. Η δυνατότητα, όμως, επιλογής τους (π.χ. β' ξένη γλώσσα) δεν υποβαθμίζει τον ρόλο κάποιας ειδικότητας, ούτε ελαφρύνει το πρόγραμμα των μαθητών, αφού και αυτά (πλην συγκεκριμένων π.χ. Η/Υ) είναι υποχρεωτικά τόσο στην παρακολούθηση όσο και στην εξέταση-βαθμολόγηση. Εάν κατά το επόμενο σχολικό έτος σημειωθούν μαζικές απαλλαγές μαθητών, α) πως θα απασχολούνται αυτοί κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος (το πρόβλημα θα είναι έντονο, ιδιαίτερα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και είναι θέμα που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν οι διευθυντές των σχολείων και των δύο βαθμίδων Εκπαίδευσης) και β) ποιό θα είναι το εργασιακό παρόν και μέλλον 4.000 θεολόγων - καθηγητών (οι οποίοι είναι απόφοιτοι δημόσιου Πανεπιστημίου, διορίστηκαν και μισθοδοτούνται από το δημόσιο και υπηρετούν τις αρχές-αξίες του εκπαιδευτικού συστήματος, εφαρμόζοντας τους Νόμους του Κράτους);

6. Μία τελευταία επισήμανση: Ενώ η Ελληνική Πολιτεία επανειλημμένως αρνείται να συμμορφωθεί με αποφάσεις ελληνικών ή ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, οι οποίες δικαιώνουν φυσικά πρόσωπα ή φορείς (έπειτα από προσφυγή τους για ποικίλα ζητήματα), σπεύδει να υιοθετήσει μία απλή σύσταση της Αρχής του Συνηγόρου του Πολίτη, δημιουργώντας ποικίλα προβλήματα, με την αλλαγή του λεκτικού σε ένα γραφειοκρατικής υπόθεσης έγγραφο. Θεωρούμε πως η κίνηση αυτή έγινε χωρίς σοβαρή σκέψη και ερήμην της εκπαιδευτικής κοινότητας (και των δύο βαθμίδων εκπαίδευσης), καθώς αυτή θα κληθεί πρώτη και εντελώς ακάλυπτη να αντιμετωπίσει τα λειτουργικά - και όχι μόνο - προβλήματα.

*** Ιωάννης Αγγελόπουλος, δρ. Θεολογίας, διευθυντής Λυκείου
Γεώργιος Παπαδόπουλος θεολόγος & φιλόλογος καθηγητής**

^[1] Βλ. προχείρως *Τα Νέα* 30.11.2002, *Το Βήμα* 8.12.2002.

² Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, *Οδηγίες για τη διδακτέα ύλη και τη διδασκαλία των μαθημάτων στο Γυμνάσιο και στο Ενιαίο Λύκειο κατά το σχολικό έτος 2002-2003*, τεύχος Γ' (Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β., 2002), σ. 14.

³ Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, *όπου παραπάνω*, σ. 15.

⁴ Βλ. Ρεζίς Ντεμπρέ, *Η διδασκαλία της θρησκείας στο ουδετερόθρησκο σχολείο* (Αθήνα: Εστία, 2004).

⁵ Νίκου Μουζέλη, «Η διδασκαλία των θρησκευμάτων», *Το Βήμα* 16.10.1995.

⁶ Βλ. Σταύρου Ζουμπουλάκη, «Τα Θρησκευτικά ως βιβλικό μάθημα», *Θρησκευτική παιδεία και σύγχρονη κοινωνία* (Αθήνα: Εν πλω, 2006), σσ. 233-249. Παντελή Καλαϊτζίδη, «Τα Θρησκευτικά ως πολιτιστικό μάθημα», *Σύναξη* 74/2000, σσ. 69-83.

⁷ Βλ. Δημητρίου Βογιατζή, «Θρησκευτικών απολογία» *Κοινωνία* 45 (2002), σ. 352.